

Ortaçağ Avrupa'sının Üç Seçkin Cerrahı ve Yenilikçi Teknikleri: Henri de Mondeville, Guy de Chauliac ve John of Arderne

Tolgahan KARAİMAMOĞLU*

Cerrah olmak isteyen savaşa gitmelidir.
Hipokrates

Öz

Ortaçağ Avrupa'sının tıp kültürüne bakıldığında kilisenin baskın bir yeri olduğu anlaşılıyor. Ancak kilisenin yanında çok çeşitli çevreler de tıp ve uygulayıcılarını ciddi şekilde etkilemiştir. Daha açık ifadeyle Ortaçağ zihniyeti tıp sahasına doğrudan yansımıştır ve hurafeler tıbbın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Tıbbi bilgilerin önemli bir kısmı ise bilimsel olmaktan daha çok faydasız hatta çoğu zaman da insan sağlığına zararlıdır. Dolayısıyla Ortaçağ Avrupa'sında tıp böyle bir ortam içerisinde icra edilmeye çalışılmıştır. Sadece hekimlerin dönem şartlarına göre üniversite düzeyinde eğitim aldığı, cerrahlar ve eczacıların çoğunluğunun ise usta-çırak eğitiminden geçtiği bilinmektedir. Bu düzen içerisinde cerrahlar kendi aralarında ikiye ayrılmaktadırlar: Usta cerrahlar ve berber cerrahlar. Özellikle usta cerrahlar kendilerini hekimlerle denk tutarak seçkin kesime hizmet ederken, berberler tıraş yapmanın yanında halk kesiminin cerrahi operasyonlarını da yürütmüşlerdir. Ortaçağ Avrupa'sının usta cerrahları arasında aldıkları eğitimle, geliştirdikleri yenilikçi tedavi yöntemleriyle dönemlerine ve sonraki yüzyıllara ise üç isim damga vurmayı başarmıştır. Araştırma bu noktada, Ortaçağ Avrupa tıbbında geliştirdikleri yenilikçi cerrahi tekniklerle çağdaşlarının önüne geçmeyi başaran üç seçkin cerrah olan Henri de Mondeville, Guy de Chauliac ve John of Arderne'nin çalışmalarını konu almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ortaçağ Avrupası, Tıp, Cerrahlık.

Three Pre-Eminent Surgeons of the Medieval Europe and Their Innovative Techniques: Henri de Mondeville, Guy de Chauliac ve John of Arderne

Abstract

When we look at the medical culture of Medieval Europe, it is understood that the church had a dominant place. However, a wide variety of circles from the side of the church have also seriously influenced medicine and its practitioners. To put it more clearly, the medieval mentality was directly reflected in the field of medicine and superstitions became an integral part of medicine. An important part of medical knowledge is more useless than scientific and often harmful to human health. Therefore, medicine in Medieval Europe was tried to be practiced in such an environment. It is known that only physicians receive trained at the university level according to the conditions of the period, and that the majority of surgeons and pharmacists undergo master-apprentice training. In this order, surgeons are divided into two: master surgeons and barber surgeons. While master surgeons equated themselves with physicians and served to the pre-eminent, barbers also carried out surgical operations of the public in addition to shaving. With the education they received among the master surgeons of Medieval Europe and the innovative treatment methods they developed, three names managed to leave their mark on their period and the following centuries. At this point, the research is about the work of three pre-eminent surgeons, Henri de Mondeville, Guy de Chauliac and John of Arderne, who succeeded in getting ahead of their contemporaries with the innovative surgical techniques they developed in Medieval European medicine.

Keywords: Medieval Europe, Medicine, Surgery.

Geliş/Received: 14.07.2021

Kabul/Accepted: 28.12.2021

• Bu çalışma, insanlardan veri ve örnek toplamayı gerektiren, anket, inceleme, alan çalışması ve deney içeren araştırmalar kapsamına girmediğinden etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir.

* Öğr. Gör. Dr., Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, tolga@mersin.edu.tr, ORCID: [0000-0002-7614-4428](https://orcid.org/0000-0002-7614-4428)

(Makale Türü: Araştırma Makalesi)

Giriş

Ortaçağ Avrupa'sında tıp ve din huzursuz arkadaşlardır (Karaimamoğlu, 2017: 44-61). Hastalar, hekimlere gitmeleri durumunda iyileşmeler dahi kilise şifanın, Tanrı'nın inayeti ve Azizlerin dualarıyla gerçekleştiğini, hekimlerin sadece vesile olduklarını belirtmiştir. Katolik kilisenin maddi ve manevi hayat üzerinde tek otorite olduğunun güçlü propagandası “enfeksiyon girdabının kol gezdiği bu çağda” tıp üzerinden de güçlü bir şekilde yapılmıştır (Nikiforuk, 2018:13-17). Ortaçağ Batı dünyasında tıbbın tek ortağı sadece kilise değildi. Avam tabakasının çaresiz durumlarda sıklıkla uyguladıkları popüler büyüler ve batıl itikatlar da Ortaçağ Avrupa tıbbının önemli bir bölümünü kapsamaktaydı. Dolayısıyla kilise bu çağda insanların dini inançlarından sapıp tıbbi yardım arayışında sihre yönelmelerini engellemekte zorlanmaktaydı. Ayrıca, kilise astrolojik araçların vebayı (Kara Ölümüne karşı geliştirilen miasma teorisinde olduğu gibi) (Rawcliffe, 1997: 82-83) açıklamasına izin vererek, bir sonraki vebanın ne zaman olacağını tahmin etmeyi yani kâhinliği de Ortaçağ tıbbının içine katmaktaydı. Böyle bir zihniyet etrafında tıbbın içinde artan falcılık, büyücülük ve sihir bu sefer kilise tarafından kınandığı için doğrudan tıp hedef alınmıştır. Katolik kilisesi, *Dördüncü Lateran Konsilinin* (1215) bir sonucu olarak, diyakoz veya üst rütbelerdeki rahiplerin hastalara uyguladıkları tedaviler sırasında kan almalarını (flebotomi) yasaklamıştır. Deriyi kesmeleri yasaktır ve anatomi kutsal sayılmaz. Kilise, on beşinci yüzyılın sonuna kadar Hıristiyanların cesetlerinin incelenmesine izin vermeyi reddetmiştir (<https://www.papalencyclicals.net/councils/ecum12-2.htm#18>, 2021). Kilise'nin bu tutumu tıp alanında önemli bir değişimi ortaya çıkararak özellikle hekimler ile cerrahların mesleki açıdan birbirlerinden ayrılmalarına sebep olan bir yol ayrımına girmelerine zemin hazırlamış oldu.

Tıp açısından böyle bir ortamın olduğu Ortaçağ Avrupa'sında tıp pratisyenleri içinde en seçkin iki grup ise hekimler ve usta cerrahlardır. Her iki grup da diğer tıp uygulayıcılarından daha yüksek düzeyde bilgi sahibi olduğunu iddia etseler de yalnızca hekimler üniversite eğitimi almıştır. Yani tıp diplomasına sahip biri sadece hekim olabilirdi. Bu durumda Ortaçağ döneminde diğer tıp pratisyenlerine kıyasla çok az hekim olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşın, Avrupa genelinde cerrah sayısının özellikle on dördüncü yüzyıla birlikte artmaya başladığı bilinmektedir. Cerrahlar da kendi aralarında Usta Cerrahlar ve Berber Cerrahlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Nebiolo, 2017: 101-110). Usta cerrahlar, teknik olarak berber-cerrahlardan daha yetenekli değillerdi, ancak statü temelinde kendilerini ayırmayı başararak üniversite eğitimi almamalarına rağmen hekimlere benzer uzun cüppeler giymekteydiler. Örneğin, İngiltere'de 1308'de berber loncalarının kayıtlarında, berber-cerrah olanlar sadece tıraş yapmakla kalmaz aynı zamanda usta cerrahlar gibi kan alma, beynin hastalıklarıyla başa çıkmak için kafatasını açma, katarakt tedavisi, kırık kemikleri yerleştirme, diş çekimi, yaraları dikme ve çıbanları deşme gibi görevler de üstlenirlerdi.⁶ Bakıldığında usta cerrahlar ile berber-cerrahların tıbbi uygulamaları oldukça örtüşmektedir. Berber-cerrahlar, Ortaçağ Avrupa'sında standartlarını ve uygulamalarının çeşitliliğini/kalitesini giderek artırmışlardır. Hem sayılarının fazla olması hem de çok

sayıda hastayı daha az ücret karşılığında tedavi etmeye istekli olmaları nedeniyle usta cerrahların önüne geçtikleri dahi söylenebilir (Bullough, 1959: 446-458). Usta cerrahlar, hekimler ile aynı saygı ve kazancı paylaşmak adına kendilerini berber cerrahlardan ayırmak amacıyla Avrupa’da “Magister”, İngiltere’de “Master” sıfatını kullanarak genellikle seçkin kesime hizmet etmişlerdir. Bu konuda ünlü İngiliz cerrah ve tıp tarihçisi Sir D’Arcy Power, 1910’da şunları yazmıştır:

İngiltere’de Master öneki farkı gösterdi. Master ön eki onu (tam eğitilmiş profesyonel cerrah) bir yandan (sosyal ve profesyonel) üstün olan Doktor Physic’ten (Canterbury Hikâyelerinde ideal hekim tiplmesi) diğer yandan berberden ve onun altındaki eczacıdan ayırdı (Millar, 1953: 47: 77).

Bu durum o kadar iç içe geçmiştir ki tıbbın hızlı geliştiği İngiltere’de dahi berberlere ve cerrahlara kendilerine ait ayrı loncalar kurma izninin verildiği 1745 yılına kadar da aynı meslek grubunda yer almışlardır (St. Bartholomew’s Hospital Journal 1902: 2).

Günümüzde önemli bir uzmanlık gerektiren cerrahlık mesleğinin Avrupa’daki kökenleri ise Ortaçağ’a kadar uzanmaktadır. Uzman cerrahinin kökenleri, ilk tıp okullarıyla özdeşleşmiş olan birkaç hekimin, özellikle Salerno, Bologna, Montpellier, Paris ve Oxford gibi dönemin tanınan üniversitelerindeki yazılarına ve öğretilerine kadar izlenebilir. Ancak çok az sayıda hekim ve cerrahın biyografisi bulunmakta olup bunların da önemli bir kısmı İngiltere ve Fransa’dan gelir. İngiliz edebiyatının önemli isimlerinden olan Geoffrey Chaucer, on dördüncü yüzyılda yazdığı *Canterbury Hikâyeleri* adlı yapıtında o dönem tıp müfredatına yön veren isimler olarak “İbn Sina, Razi, Galenos, İskoç Bernard Gibertine ve Gadesden’li John’dan” bahsetmiş ve iyi bir hekimin bu isimleri sular seller gibi bilmesi gerektiğine işaret etmiştir (Geoffrey Chaucer, 2018:44). Ortaçağ Avrupa’sında tıp genel anlamıyla böyle bir ortam içerisinde icra edilirken diğer tarafta Fransız Henri de Mondeville (1260-1320), Guy de Chauliac (1300-1368) ve İngiliz John of Arderne (1307-1380) sırasıyla birbirlerinden etkilenmiş, çağdaşlarından farklı olarak geliştirdikleri yenilikçi cerrahi tekniklerle de başarılı elde ederek Avrupa cerrahisine ciddi katkılar sağlamışlardır.

Henri de Mondeville:1260-1320

Henri de Mondeville’nin hayatı hakkında çok az bilgi bulunmaktadır. Bir Normandiya yerlisi olarak 1260 yılında Caen (Fransa) yakınlarındaki küçük bir köy olan Mondeville’de doğduğu düşünülmektedir. İsim konusunda kesinlik olmasa da, çağdaşı olan Guy de Chauliac ona Hermondaville olarak atıfta bulunurken yazılı kaynaklarda Mondeville olarak geçer. Henri de Mondeville, 1220’de kurulan ilk Fransız üniversitesi olan Montpellier’de ve ardından Paris’te tıp ve din eğitimi almıştır. Özellikle Paris’te kraliyet cerrahı olan Jean Pitard’dan (1228-1315) dersler alması onun Fransa’da tanınmasını sağlamış ve mesleki hayatını önemli ölçüde etkilemiştir. Daha sonra tıp eğitimi almak için Avrupa’nın en gelişmiş okullarından olan Bologna Üniversitesi’ne gitmiştir. Bologna’da o dönem en önde gelen cerrahlardan olan Theodoric of Cervia/Borgogni bulunmaktaydı ve Mondeville’de onun öğrencisi (1205-1296) olmuştur. Theodoric, Mondeville’nin meslek hayatını derinden etkilemiştir

(Vrebos, 2011:1–11). Zira ünlü cerrah meslektaşlarının aksine cerrahide temel antiseptik uygulama ve anestezi kullanımı da dâhil olmak üzere, yaraları sararak/alçıya alarak (temiz tutarak) tedavi etmek gibi Ortaçağ'ın yaygın geleneğine zıt olan yeni uygulamalar yapmaktaydı. Mondeville, bu uygulamalardan oldukça etkilenirken, Salerno, Pedua ve Bologna gibi ünlü İtalyan üniversitelerinden öğrendiği cerrahi bilgileri kişisel yeteneğiyle birleştirerek eğitimini tamamlamış ardından Fransa'ya dönmüştür (Montandon, 2014, :42-45).

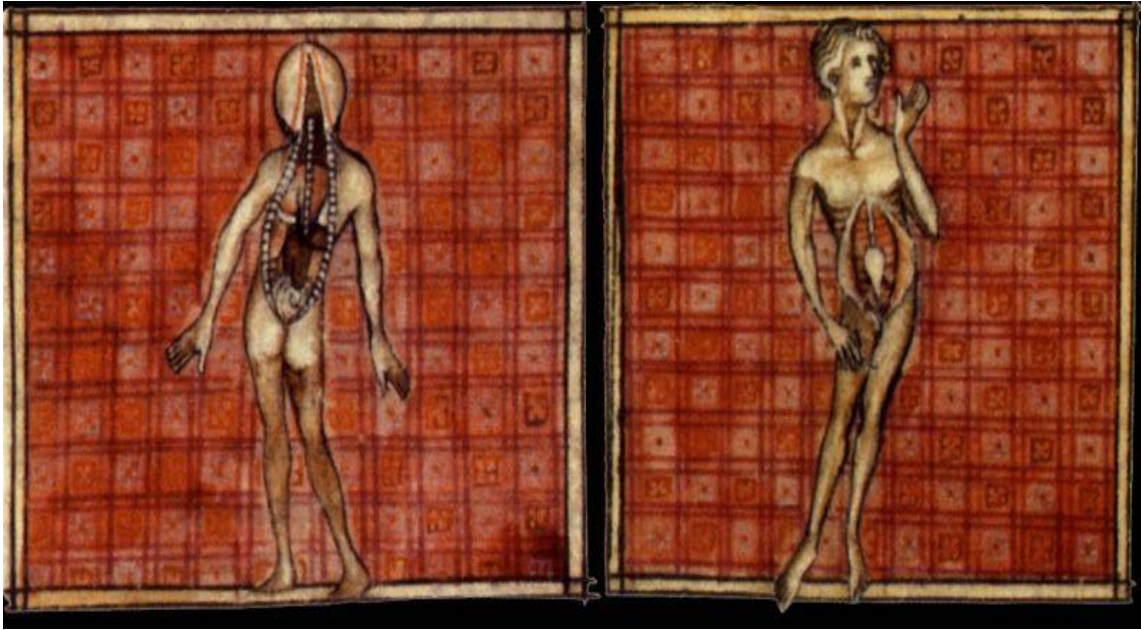
Mondeville, Fransa'ya, özgün bir düşünür olarak sorgulayıcı bilimsel metotları özümsemiş, çağdaşlarının zihniyetine karşı çıkan yetenekli bir uygulayıcı, bir anatomi öğretmeni ve bilimsel iletişimi sık sık zekâ ve iğneleme ile zenginleştirilen bir cerrah olarak dönmüştür. Meslektaşlarının aksine bir rutine sıkışıp kalmaktan uzak durması sayesinde Fransa'da kısa sürede ün kazanmıştır. Fransa kraliyet ailesinin hizmetinde kariyerine başlayan Mondeville bundan dolayı seçkin cerrahlar sınıfının bir üyesi, “médecins-chirurgiens” olarak nitelendirilmiştir. Daha sonra ise Montpellier ve ardından Paris tıp fakültesinde tıp, cerrahi ve anatomi dersleri vermiştir. Kendisine "Scolaris Parisius" adını veren Mondeville yazılarını Latince, derslerini Fransızca (öğrencileri Latinceyi bilmediği için) yapmıştır (Vrebos, 2011:1–11).

Mondeville'ye atıfta bulunan ilk resmi belge, IV. Philippe'nin (Yakışıklı Philippe) İngilizlerle savaştığı sırada (1301) Fransız ordusunda askeri cerrah olarak görev almasına dayanmaktaydı. Hocası Borgogni'den yaraların tedavisine yönelik öğrendiği bilgileri daha da geliştirerek Fransız askerlerinin yaralarını başarılı şekilde tedavi etmesi kendisine sarayın kapılarını açmıştır (Ghosh, 2015: 1-6).

Mondeville, ölmeden önce bitiremediği *La Chirurgie/Chirurgia* (1306-1320) adlı eseri Rönesans öncesi cerrahinin en büyük el yazmalarından biri olan geniş bir çalışmayı temsil etmektedir (1897). Ortaçağ cerrahisini ve kendi getirdiği yenilikleri anlatan çalışma bir ilktir. Çalışmasını beş kısım olarak düşünmüştü: (1) Anatomi (2) Yaralar (3) Yaralar, ülserler ve kemik hastalıkları dışındaki tüm cerrahi hastalıklar (4) Kemik hastalıkları (5) Panzehir/İlaçlar. Ancak kraliyet alisinin işleriyle ilgili olması ve ömrünün yetmemesi sebebiyle ilk iki kısmı on dört yılda tamamlayabilmiştir. Mondeville, *Chirurgie*'nin ilk bölümünü (yara bakımı hakkında bilgi vermektedir) 1312'de tamamladıktan sonra herhangi bir ücret talep etmeden kamuya açık olarak okumuştur. Buna göre tamamladığı bölümlerde cerrahi alanına kazandırdıkları ilkler şu şekildedir:

- Uzuvların kesilmesi ile ilgili bölümde belgelenen atardamar-ligasyonunu uygulayan ilk cerrahdır.
- Afyon, mandragora ve diğerleri gibi narkotiklerin süngere batırıldığını ve ameliyat sırasında ağrıyı hafifletmek için derin uykuya neden olmak için hastanın burnu üzerinde tutulduğunu belgeledi. (Bu yöntem daha sonra John of Arden tarafından da uygulanmıştır.)
- Cerrahi alanındaki en önemli katkısı, on üçüncü yüzyılda devrim niteliğinde bir kavram olan aseptik yaraları (steril şekilde) tedavi etme yönteminin tanıtılmasıydı (Pilcher, 1895: 84-102; Haller 1964: 337-343; Macdougall, 2000: 253-267; Prioreshi, 2003: 463-467).

Mondeville'in getirdiği tüm bu yenilikler altı asır sonra modern zamanlarda antiseptik cerrahinin yeniden canlanmasıyla kabul edilmiştir. Mondeville, çağdaşlarının aksine yaraların iyileşmesinde iltihap oluşumunun gerekli olmadığını, hava ile teması en aza indirmek ve yarayı kapatmak için dikiş atmak ve enfeksiyonu önlemek için bölgeye şarapla ıslatılmış bandajlar uyguladıktan birkaç gün sonra çeşitli bitkilerle yaptığı bir karışımdan oluşan pansumanı yara üzerine temiz kuru benzerlerle uygulamıştır. Mondeville bunları yaparken modern mikrop ve buluşma teorileri henüz keşfedilmemişti. Buna karşın neredeyse altı asır öncesinde yaraların enfeksiyon kapma riskini fark etmiş olduğu, geliştirdiği bu tekniklerle anlaşılmaktadır. Ülkenin usta ve seçkin cerrahları tarafından şiddetle eleştirilmesine karşın uyguladığı yöntemlerinin işe yaraması sayesinde geri adım atmamıştır.

Şekil I: Henri de Mondeville tarafından anatomi öğretirken kullanıldığı el yapımı illüstrasyonlar. Anatomik bilgi açısından eksik olsa da, bu resimler Ortaçağ'da anatomi alanındaki gelişmelerin önemli işaretleriydi (Courtesy of Bibliothèque Nationale de France).

Mondeville, cerrahinin yanında anatomi çalışmalarıyla da bu alana yenilikler getirmiştir. Buna göre insan diseksiyonunun (vücudu parçalara ayırıp incelemenin küfür olarak kabul edildiği bir zamanda) anatomi bilgisinin ilerlemesindeki önemini fark ederek 1315'te Montpellier Üniversitesi'nde ilk izinsiz (kilise yasaklamıştı) insan diseksiyonunu gerçekleştirmiştir. Anatomiye öğrencilerine tek başına metin yerine kendi yaptığı illüstrasyonlar yoluyla öğretmeye çalışmıştır. Çizimlerde ciddi hatalar olsa da Ortaçağ dönemine ait bu el yapımı anatomik figürler, Avrupa'da Rönesans'ın başlangıcında ahşap kesme illüstrasyonlar şeklinde daha sanatsal temsillerin ortaya çıkmasının da yolunu açmıştır. Mondeville'nin yenilikçi ve cesur çabalarının Ortaçağ'da anatomi çalışmalarının gelişimine de önemli katkılar sunduğu açıktır (Vreboş, 2011: 2-10; Ghosh, 2015: 2-5).

Şaşılabilecek şekilde, Mondeville'in yaşamı boyunca *Chirurgia* adlı eseri Latince'den Fransızca'ya çevrilmesine karşın uzun süre görmezden gelinmiştir. Rönesans sırasında birkaç kez kopyalanmasına rağmen, Edouard Nicaise tarafından modern Fransızca'ya çevrilen orijinal metni yeniden keşfetmek için

on dokuzuncu yüzyılın sonunu beklemek gerekmiştir. Guy de Chauliac'un etkilendiği ve çalışmalarında da sıklıkla yararlanıp “sanatımızın en büyük ustası” dediği Mondeville buna karşın hiçbir zaman hak ettiği değeri görmemiştir (Pilcher, 1895: 84-102; Haller 1964: 337-343). Henri de Mondeville kendini tamamen cerrahiye adanmışken 1320 yılı civarında tüberküloz (o dönem İngiltere ve Fransa'da yaygın bir hastalıktır) olduğu düşünülen bir hastalıktan hayatını kaybetmiştir (Clarke, 1931: 458–481).

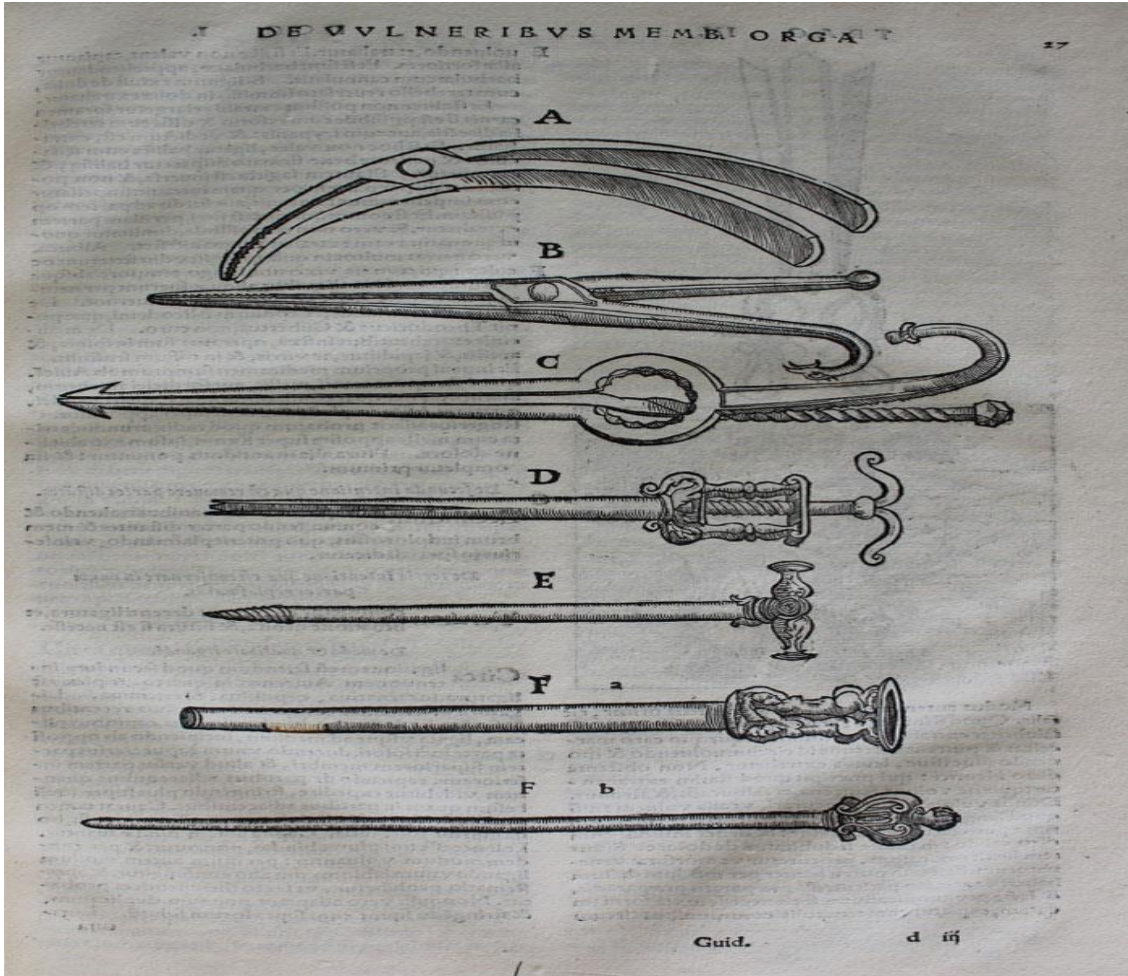
Guy de Chauliac: 1300-1368

Guy de Chauliac, Ortaçağ dünyasının tanınan en seçkin cerrahıdır. Guy de Chauliac'ın hayatının ilk dönemlerine dair az bilgi bulunmaktadır. Buna göre on üçüncü asrın sonunda Fransa'nın Auvergne bölgesinde fakir bir köylü ailede dünyaya gelmiştir. Toulouse'da başladığı eğitime üstün başarı göstermesi üzerine Mondeville gibi dönemin önde gelen Avrupa üniversiteleri olan Montpellier ve Bologna da kilise bursuyla devam etmiştir. Montpellier'de Bernard ve Gordon gibi dönemin tanınan cerrahlarından ve hekimlerinden dersler almıştır (Mellick 1999: 297–301). Bologna'da aldığı eğitim mesleki bilgisine ciddi katkılar yapmıştır. Zira burada anatomi üzerine basılmış olan ilk modern kitabın yazarı olan Mondino de Luzzi'nin öğrencisi Nicola Bertuccio'den eğitim almıştır. Daha sonra ülkesine dönerek Paris üniversitesinde Henri de Mondeville'den cerrahlık öğrenmiştir. Mondeville, onun cerrahlık kimliğine önemli katkılar yapmıştır ve kendisi de bunu sıklıkla sözlerinde ve eserinde (86 kere Mondeville'den bahsetmiştir) belirtmiştir. Chauliac, aldığı tüm bu eğitimler sonucunda anatominin cerrahlık için temel bir bilim olduğunu öğrenmiş ve *anatomi bilmeyen bir cerrah, kütüğü olan kör bir adam gibidir*, benzetmesini yapmıştır (<https://www.encyclopedia.com/people/medicine/medicine-biographies/guy-de-chauliac>, 2021).

Guy de Chauliac, en yüksek tıp derecesine sahip biri olarak kendisini cerrahi uygulayan bir hekim olarak tanımlamıştır. Kariyerine Lyon'da başlamasına karşın siyasi nedenlerle Avignon'a taşınan Papalık merkezi dolayısıyla buraya gelmiş ve üç papanın hekimliğini yapmıştır: Papa VI. Clement (1342-1352), VI. Innocent (1352–1362), V. Urban (1362–1370). Sırasıyla üç Papa'nın da hekimliğini yapması kendisinin Avrupa çapında tanınmasını sağlamıştır. Kara Ölüm (1347-1352) mesleki kariyerinde bir dönüm noktası olmuştur. Vebayı klinik düzeyde araştırarak yüksek bulaşıcılık gösterdiğini ve mevcut tedavilerin bu sorunu çözmeye yetmediğini anlamıştır (Barr, 2000: 657-658). Veba sırasında meslektaşlarının çoğu kaçarken (vebadan ölme korkusuyla) ve bir kısmı da faydasız reçetelerle zenginleri soyarken, kendisi dürüst hekimler gibi elinde hiçbir tedavi bulunmadığını belirtircesine o günlerin en etkili veba reçetesini dillendirmiştir: “*fugo cito, vade longe, rede tarde*” (çabuk kaç, uzağa git, hemen dönme) (Strathern, 2005: 71). Chauliac, veba günlerinde bu şekilde tutum sergileyen meslektaşlarını ciddi şekilde eleştirmiştir. Avignon'da bulunan VI. Clement'e de bu reçeteyi önermesi üzerine, papa bir dağ evinin büyük bir salonda (salonun köşelerine büyük ateşler yakıtılarak) yanına kimseyi almadan yaşamaya başlamıştır. Fransa'nın salgından kırıldığı günlerde pek çok

meslektaşının aksine Guy de Chauliac (vebaya yakalanmış ancak sağ çıkmıştır) ve Papa VI. Clement hayatta kalmıştır (Karaimamoğlu, 2000: 229-230).

Guy de Chauliac'ın Ortaçağ ve devam eden yüzyıllarda tıp camiasında bir otorite olmasını sağlayan çalışması ise 1363 yılında Latince yazdığı *Chirurgia Magna/La Grande Chirurgie* (Büyük Cerrahi)'dir. Tıp camiasında büyük bir ilgiyle karşılanan bu çalışma ilk aşamada çeşitli Avrupa dillerine çevrilerek elle çoğaltılmış ve iki asır içerisinde Avrupa'nın tıp okullarında en etkili cerrahi yapıt olarak okutulmaya başlanmıştır. Matbaanın icadıyla yetmişten fazla baskısı yapılan çalışma bilgilendirici notların yanı sıra cerrahiye: Anatomi, Apostema (şişlikler), Yaralar, Ülserler, Kırıklar, Özel hastalıklar, Panzehir olmak üzere yedi bölüm olarak tanımlamıştır (Guy de Chauliac, 1890). Aynı zamanda katarakt ve fitik üzerine ayrı bir monografi yazmıştır. Guy de Chauliac, geliştirdiği tedavilerin yanı sıra bugün tıpta uzmanlık için gerekli olan yüksek bilgi düzeyi, iletişim, işbirliği ve takım çalışması, sağlık savunuculuğu, soğukkanlılık ve yönetim yetkinlikleri gibi davranışsal özellikleri Ortaçağ şartlarında sistemleştirmeyi başarması sebebiyle "cerrahinin babası" olarak değerlendirilmiştir (Murphy, 1951: 68-71).

Şekil II: Guy de Chauliac'ın bir kısmı da kendi icadı olan cerrahi operasyon aletleri. *Ars Chirurgica Guidonis Cauliaci*, fol. 27 recto (Venice, 1546).

Guy de Chauliac'ın cerrahi operasyonlarını rahat gerçekleştirmesinin nedeni, dönem içerisinde bilinen bir tür anesteziyi ustaca uygulamasında yatıyordu. Yaralanmaya neden olan yabancı cisimlerin öncelikle vücuttan çıkarılması, yaraların mutlaka temizlenmesi (bunun için bir çeşit şarap ve yağ karışımı antiseptik yapmıştır) ve ardından kendi icadı olan bir çeşit iğne ile dikilmesini önermiştir. Buna rağmen yarada ağrı ve enfeksiyon başlamışsa; yumurta akı, çeşitli yağlar ve haşhaşı (afyon) buğday hamuruyla karıştırarak yaranın üzerine sarılmasını geliştirmiştir. Özgün cerrahi teknikleri ise şu şekildedir:

- Trepanasyon¹ (kafatasını açma) ve biriken sıvı salınımı için göğüs kafesinin başarılı şekilde açılması tekniğini geliştirmiştir.
- Femur kırıkları için sistemli şekilde askıya alma ve çekmeyi tavsiye etmiştir.
- Yaraların dikilmesi için kendi icadı olan bir cerrahi iğne yapmıştır.
- Üretral (idrar yolu) taşları çıkarmak için ayrıntılı şekilde kateterizasyonu ve yöntemleri anlatmıştır.
- Kasık fitiği tedavisinde başarılı sonuç veren bir giriş kullanımını da kendisi tasarlamıştır (Güleç, 1955: 44-47; Walsh 1911: 282-312; Thevenet, 1993: 208-212; Watters, 2013:730-734).

Guy de Chauliac'ın cerrahi tekniklerinin temeli kanıtlara ve deneyime dayanarak, anatomi, cerrahi hastalıklar ve tedavi hakkında Fransız, Arap, İtalyan (Bologna), Mısırlı ve Yunan bilim adamlarının antikçağ ve döneminden ileri bir düşünceyi dâhil etmeyi başarmıştır. Chirugia Magna, hekim ve cerrahların daha sonra yaptıkları çalışmalarda başvurdukları bir kaynak olmuş ve modern cerrahinin gelişimine kadar Fransa, İngiltere İsveç, Hollanda, Almanya, İtalya gibi ülkelerin gelişmiş üniversitelerinin tıp fakültelerinde okutulmuştur (Thevenet, 1998: 207-222).

John of Arderne: 1307–1380

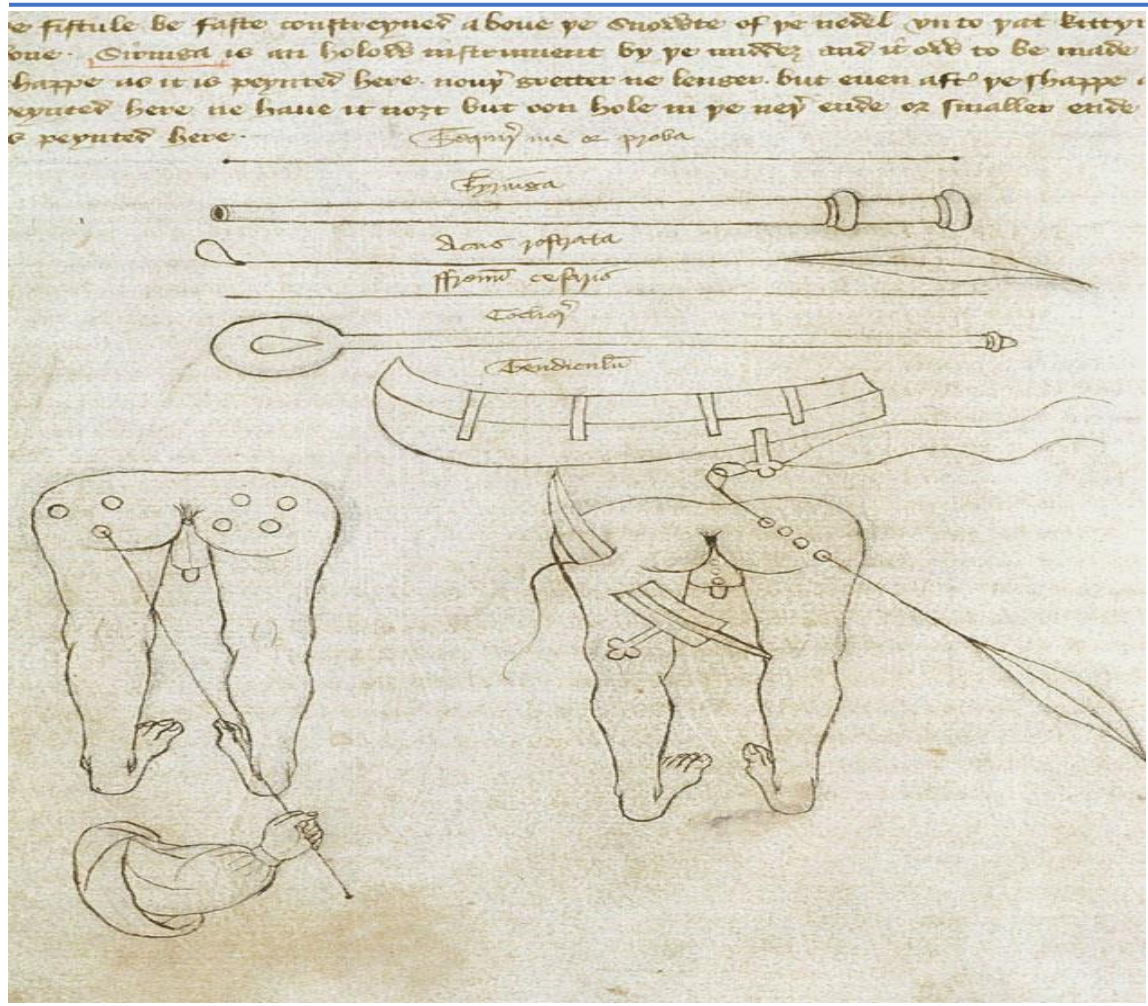
John hakkında çok az şey bilinmektedir. Sakson kökenli John'un, Newark-on-Trent yakınlarındaki Arderne köyünde yaşayan soylu bir (Lord) ailede 1307 yılında (doğum tarihi kendi ifadesidir) dünyaya gelmiştir (Mathews, 1930: 461-471). John of Ardene usta çırak geleneğine göre ilk eğitimini “cerrahların en soylusu” dediği Wiltshire cerrahi usta William de Hockesworth'dan, uzmanlık eğitimini de Montpellier'de Henri de Mondeville'den aldığı düşünülmektedir. Mondeville ve Chauliac gibi yüksek bir eğitim almamasına karşın yetenekli oluşu ve kişisel gözleme önem vermesi sebebiyle geniş bir deneyime sahip olmuştur. John of Arderne Fransızca konuşmasına ve Latince yazmasına karşın eserleri döneminde İngilizceye çevrilmiştir. Günümüze ulaşan 44 el yazması bulunmaktadır. Bu durum eserlerinin kendisinden sonra da çoğaltılıp okutulduğunu göstermektedir. Meslektaşlarının aksine kendi hatası yüzünden ölen hastaları olduğunu da cesurca söylemekten çekinmemiştir. Tıpkı Mondeville gibi kendisi de savaşlarda (Kara Prens'in 1346'da Crecy Savaşında cerrahlığını yapmıştır) görev yapan bir

¹ Trepanasyon tekniği günümüzden yaklaşık olarak 10.000 yıl öncesinde ilk olarak Anadolu'da uygulanmaya başlanmıştır: Kafatasında herhangi bir bölgede, baş derisi kaldırıldıktan sonra bir parçanın beyin ile beyini saran beyin zarına zarar vermeden çıkarılıp alınmasını sağlayan bir ameliyat tekniğidir.

asker-cerrahdir. John of Arderne 1349'dan 1370'e kadar Nottinghamshire'daki Newark'ta yaşamış ve ardından Londra'ya taşınmıştır. Londra'ya gelişinden kısa bir süre sonra küçük usta cerrahlar loncasına kabul edilerek *Magister Johannes de Arderne* unvanını almıştır (Beynon ve Carr, 1988: 43-44).

En iyi bilinen eseri *Practica* (De Arte Phisicali et de Chirurgia), Ortaçağ Avrupa tıp okullarında pratik cerrahi öğretimin temelini oluşturmaktadır (Jones, 1994: 289–321; Citrome, 2006: 113-138). Yarım asırlık bir deneyim sonrasında ortaya koyduğu bu çalışması zorlu bir dizi cerrahi hastalığın detaylı şekilde tedavisini konu almaktadır. Kendisinden sonraki cerrahlar bu çalışmayı gerçek bir mesleki kaynak olarak kabul etmişlerdir. Özellikle göz hastalıkları, erkek üreme organları ve kadın hastalıkları, böbrek, gut, bağırsak tıkanıklığı üzerine de öncü çalışmaları bulunmaktadır. Etik bir klinisyen olmasının yanında anal ve rektum kanseri gibi kendi zamanında tedavisi mümkün olmayan hastaları ameliyat etmenin de yanlış olduğunu belirtmiştir. Hocası Mondeville ve Chauillac gibi anestezi tekniğini ve ameliyatlarını tamamladıktan sonra yara temizliğini ustaca uygulamasından dolayı ciddi bir cerrahi başarı elde etmiştir. Özellikle kendi özel formülü olan “banotu, mandragora, baldıran otu, siyah ve beyaz haşhaştan (afyon)” içeren bir karışım oluşan anestezi tekniği sayesinde hastalarını uyutarak ameliyatlarını acısız geçirmelerini sağlamıştır (Campbell, 1992: 39). John of Arderne ayrıntılarına yer verileceği üzere tüm bu girişimleri sebebiyle İngiliz cerrahisinin kurucusu olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda Romalı Dioscorides Pedanius tarafından yazılan (şifalı bitkileri konu alan) *Materia Medica*'yı (MS 50-70) iyi bilmesi ve kendisinin topladığı bitkilerden yaptığı ilaçların klinik kullanımına ilişkin

yazıları, onu aynı zamanda İngiliz klinik farmakolojisi ve eczacılığının da öncüsü yapmıştır (Pearn, 2012: 46–51).

Şekil-III: John of Arderne'nin Anal Fistül hastalığını tedavi etmek için kullandığı aletler (British Museum Library).

John of Arderne'in anal fistül tedavisi hakkındaki çalışması, eserlerinden kesinlikle en ilginç ve başarılı olanıydı. Anal fistülü ve apsesinin en önemli sebebi anüsteki cilt altında ve adelerler arasındaki bezlerin iltihaplanmasıdır. Ortaçağ şartlarında özellikle ıslak eyerlerde çok uzun süre seyahat eden erkekleri etkileyen kötü bir rahatsızlık olan anal fistülü iyileştirmek için eski bir Arap yöntemini yeniden keşfetmiş ve mükemmelleştirmiştir. Arderne ayrıca kolon ve rektumun diğer hastalıklarında da uzmanlaşmıştır. Kanamayı durdurmak için temiz süngerler kullanması ve pansumanları değiştirme isteksizliği (bu da daha fazla enfeksiyona neden olur) ileri cerrahide yeni ve başarılı bir yaklaşıma öncülük etmesini sağlamıştır. Anal fistül tedavisinin bir özeti ilk olarak on beşinci asır başında Kraliçe I. Elizabeth döneminde John Read tarafından yayınlanmasına karşın St. Bartholomew hastanesinde cerrah olan "D'Arcy Power" tarafından 1910 yılında eksiksiz olarak yayımlanana kadar hiçbir yerde basılmamıştır (Power, 1910).

John of Arderne ayrıca psikolojik etkenlerinde tedavi de önemli olduğunu belirterek, bir cerrahın ellerinin temiz ve becerikli olması yetmez, aynı zamanda hastasını güldürme yeteneğine de sahip olması gerektiğini ifade etmiştir. Dönemin görüşüne uygun olarak kiliseyi karşısına almak istemediği ve astrolojinin de tıpta belirleyici gücünü kabul ettiği anlaşılmaktadır. Çok zor operasyonları üstlendiği, mesleğine saygısından dolayı fakirlerden az ücret alırken varlıklılardan (örneğin anal fistül tedavisi için 100 şilin) mutlak bir minimum ücret talep ederek standart davrandığı bilinmektedir (Widdess, 1943: 77-81).

John of Arderne tıp yazarlığı tarihinde bir dönüm noktası oluşturmasının yanında modern operatif tedavinin gerçekte ne olduğunu tarif ederek uygulamıştır. Geçmişin bilgilerini sorgulayarak kendi pratik deneyimleri, bilgi birikimi ve yeteneği üzerinden tedavilerinde başarı sağlamıştır. Onun bu girişimleri geç Ortaçağ hekimlerinin ilk kez dogmaları sorgulamaya başlamasının yolunu da açmıştır. John of Arderne Avrupa cerrahisinde her haliyle yeni bir mantaliteye geçişin de öncü isimlerinden olmuştur.

Sonuç

Ortaçağ Avrupa tıbbi skolastik düşünce etrafında faaliyetlerini sürdürmeye çalışan bir alandı. Diğer taraftan tıbbın birleşenleri arasında astroloji, büyü, sihir, kehanet ve diğer bir dizi hurafe mevcuttu. Böyle bir ortam içerisinde tıp çatısı altında bulunan hekimler, cerrahlar ve eczacılar mesleklerini yapmaya çalışmışlardır. Özellikle üniversite eğitimi alan hekimler bu döneme göre tek profesyonel sağlıkçılardır denebilir. Cerrahlar ise aynı işi yapmalarına karşılık kendi aralarında usta ve berber olarak ikiye ayrılmaktadır. Ortaçağ Avrupa'sında hekimlerin ve cerrahların uygulamalarının özelliklerine bakıldığında, mevcut çaresizliklerini aşmak istercesine Hipokrates ve Galenos'un doktrinini ilk kez sorgulamaya başladıkları izlenimi vardır. Dolayısıyla cerrahlar neden-sonuç ilişkisi etrafında bir mantık oluşturarak profesyonel aydınlanmanın ilk parıltısının öncülüğünü yapmaya başlamışlardır. Her ne kadar Rönesans sonrası dönemlerde hekimlerin doktrinlerinin çoğu değişmiş olsa da, Henri de Mondeville, Guy de Chauliac ve John of Arderne gibi usta cerrahların teknik yenilikleri/buluşları, birçok durumda modern cerrahiye de etki etmiştir.

Henri de Mondeville, Ortaçağ'ın usta cerrahları arasında adı duyulan önemli isimlerden birisidir. Özellikle *La Chirurgie/Chirurgia* (1306-1320) adlı eseri Rönesans öncesi cerrahinin en büyük çalışmalarındandır. Mondeville'nin geliştirdiği ilk kez anatomi, yara bakımı ve kemik kırıklarına uyguladığı öncü tedavileri altı asır boyunca tatbik edilmiştir. Özellikle günümüzdeki anesteziye benzer bir uygulama ile hastalarının acı çekmemesini sağlaması ve mikrop teorisinin bilinmemesine karşın yaraların steril bakımına önem vermesi özgün uygulamalarıdır. Bunun yanında anatomisini anlamak için kilise yasaklarına rağmen gerçekleştirdiği insan diseksiyonu ve derslerinde anatomik çizimler uygulaması cerrahlık mesleğine getirdiği en önemli yeniliklerdir. Kitabının tamamlanan ölümlerini de

halka ücretsiz okumaktan çekinmeyen cerrah bu davranışıyla kamu sağlığına önem veren mesleğine saygılı biri olduğunu da gözler önüne sermiştir.

Guy de Chauliac, Ortaçağ dünyasının tanınan en seçkin cerrahıdır ve modern döneme kadar cerrahi doktrinleri batı dünyasında okutulmuştur. Mondeville'den etkilenen Chauliac'ın, *La Grande Chirurgie* isimli eserinde kendi deneyim ve gözlemlerine dayanan önemli cerrahi uygulamaları vardır. Trepanasyon, Femur kırıkları, yaraların dikilmesi ve üretral tedavi için geliştirdiği cerrahi teknikler adını modern döneme de taşımıştır. Guy de Chauliac eski dönemin bilgisini çağının ötesinde bir deneyimle sentezlemesi sonucunda elde ettiği başarılar sebebiyle modern cerrahinin oluşumuna katkı sunan en ünlü isimlerden birisi olmuştur.

John of Arderne ise bu iki isimden oldukça etkilenmiş ve dersler almış bir İngiliz cerrahıdır. Özellikle cerrahi etiğe oldukça önem vermesiyle tanınır. En iyi bilinen eseri *Practica*, Ortaçağ Avrupa tıp okullarında pratik cerrahi öğretimin temelini oluşturmaktadır. John of Arderne'in anal fistül tedavisi hakkındaki çalışması, eserlerinden kesinlikle en ilginç ve başarılı olanıdır. Ortaçağ'da tedavisi mümkün değil gibi algılanan bu hastalığa karşı başarılı cerrahi müdahaleleri ve diğer bir dizi uygulaması onu meslektaşlarından ayırmıştır. Tıpkı diğer iki isim gibi mesleğine ve kamu sağlığına önem veren bir isimdir.

Bu üç seçkin cerrahı çağdaşlarından ayıran en önemli özellikleri, yeni ve kalıcı tekniklerin ortaya çıkmasına yol açan yaratıcı beceriye sahip olmalarıdır. Aynı zamanda kişisel deneyimlerden elde edilen kanıtların, kabul edilen dogmaların üzerinde olduğunu bilen profesyonel bir ortamı savunan ilk cerrahlardır. Birbirini etkileyen bu isimler yeni cerrahi tekniklerin savunulması bağlamında dönemin şartlarına göre oldukça cesur uygulamalar gerçekleştirmişlerdir. Modern cerrahinin kronolojisi içinde önemli olan en iyi uygulama davranışının savunulması, toplum içerisinde cerrah için idealize edilmiş tavırları ve Hipokrates sonrası bağlamdaki etik duruşları çağın ilerisinde hareket ettiklerini göstermiştir.

Kaynakça

- Barr, J. Schalick, O. W. ve Shortell, K. S. (2000). Surgeons in the time of plague: Guy de Chauliac in fourteenth-century France. *J. Vasc. Surg. Cases Innov. Tech.*, 6 (4), 657-658.
- Beynon, J, ve Carr, N. (1988). Master John of Arderne-surgeon of Newark. *Journal of the Royal Society of Medicine*, 81, 43-44.
- Bullough, L. V. (1959). Training of the nonuniversity-educated medical practitioners in the later middle ages. *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences*, 14 (4), 446-458.
- Campbell, S. Hall, B ve Klausner, D. (1992). *Health, disease and healing in medieval culture*. Londra: Macmillan.
- Citrome, J. J. (2006). *The surgeon in medieval English literature*. Londra: Palgrave-Macmillan.
- Clarke, C. C. (1931). Henri De Mondeville. *Yale Journal of Biology and Medicine*, 3 (6), 458-481.

- David, A. ve Watters, K. (2013), Guy de Chauliac: pre-eminent surgeon of the middle ages. ANZ J Surg., 83, 730-734.
- Fourth Lateran Council: 1215, <https://www.papalencyclicals.net/councils/ecum12-2.htm#18> (2021).
- Geoffrey Chaucer (2018). Canterbury hikâyeleri (N. Ağıl, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ghosh, K. S. (2015). Henri de Mondeville (1260-1320): Medieval French Anatomist and Surgeon. European Journal of Anatomy, 19 (3), 1-6.
- Guy de Chauliac (1890). La grande chirurgie de Guy de Chavliac. F. Alcan (Ed.), Paris: Ancienne Librairie Germer Bailliere.
- Güleç, E. (1955). Eski Anadolu toplumlarında beyin ameliyatı. Popüler Bilim, (17), 44-47.
- Haller J. D. (1964). Guy de Chauliac and his chirurgia magna. Surgery, 55, 337-343. <https://www.encyclopedia.com/people/medicine/medicine-biographies/guy-de-chauliac> (2021).
- Jones, P. M. (1994). John Arderne and surgery. L. G. Ballester (Ed.), Practical medicine from Salerno to the black death içinde (s. 289-321). Cambridge: Cambridge University Press.
- Karaimamoğlu, T. (2017). Ortaçağ Avrupası'nda tıp kültürü ve gelişmeleri. Tarih ve Gelecek Dergisi, 3 (2), 44-61.
- Karaimamoğlu, T. (2020). Kara ölüm ve Büyük Britanya'ya etkileri (1300-1400) (Doktora Tezi). Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Macdougall, S. C. (2000). The surgeon and the saints: Henri de Mondeville on divine healing. J. Mediev Hist., 26 (3), 253-267.
- Maitre Henri de Mondeville (1897). La Chirurgie. A. Bos (Ed.), Paris: Librairie De Firmin Didot et cie.
- Mathews, F. S. (1930). John of Arderne, medieval English surgeon. Bull. N. Y. Acad. Sci., 6 (7), 461-471.
- Mellick, S. A. (1999). The Montpellier school and the Guy de Chauliac. ANZ J. Surg., 69, 297-301.
- Millar, T. M. (1953). John of Arderne, the father of British proctology. Proc. R. Soc. Med., 47, 75-84.
- Montandon D. (2014). Henri De Mondeville (1260-1320): A precursor in aesthetic surgery. ISAPS News, 8 (2), 42-45.
- Murphy G. H. (1951). The surgery of Guy de Chauliac. Can. Med. Assoc. J., 65 (1), 68-71.
- Nebiolo M. (2017). Surgery as a Science: The intellectual and practical evolution of European surgery from the 16th to the 18th century. Butler Journal Of Undergraduate Research, (3), 101-110.
- Nikiforuk, A. (2018). Mahşerin dördüncü atlısı: salgın ve bulaşıcı hastalıklar tarihi (S. Erkanlı, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pearn, J. (2012). Master John of Arderne (1307–1380): A founder of modern surgery. ANZ J Surg., 82 (47), 46-51.
- Pilcher, J. (1895). Guy de Chauliac and Henri de Mondeville—a surgical retrospect. Ann. Surg., 21 (1), 84-102.
- Power, D. (1910). Arderne J. treatise of fistula in ana, haemorrhoid and clysters from an early fifteenth century manuscript translation, Londra: Oxford University Press.
- Prioreschi, P. A (2003). History of medicine: medieval medicine. Omaha: Horatius Press.
- Rawcliffe, C. (1997). Medicine and society in later medieval England. Londra: Sutton. St. Bartholomew's Hospital Journal (1902).
- Strathern, P. A (2005). Brief history of medicine: from Hippocrates to gene therapy. Londra: Robinson Publishing.

- Thevenet, A. (1993). Guy de Chauliac (1300–1370): the father of surgery. *Ann. Vasc. Surg.*, 7 (2), 208-212.
- Thevenet, A. (1998), Guy de Chauliac Père de la chirurgie. *Academie des Sciences et Lettres de Montpellier*, 28, 207-222.
- Vrebos, J. (2011). Thoughts on a neglected French medieval surgeon: Henri de Mondeville (ca. 1260–1320). *Eur J Plast Surg.*, 34, 1-11.
- Walsh, J. (1911). *Old-time makers of medicine: The story of the students and teachers of the sciences related to medicine during the middle ages*. New York: Fordham University Press.
- Widdess, J. D. H. (1943). *Practica magistri Johannis Arderne*. *Ir. J. Med. Aci.*, 18, 77-81.